

FENOMENUL COMPLEX NEORDINAR* IULIAN FILIP

Omul de cultură spirituală românească Iulian Filip în operele sale manifestă judicioasă luare-aminte asupra creativității populare, mai cu seamă asupra celei privitoare la *arta vederii altuia*, a *jocului de-a altcineva*; în mare măsură el, ca scriitor, plastician și cercetător științific (doctor în filologie, folcloristică), fiind autor de studii, recenzii, lucrări de publicistică; semnatar de volume cu versuri-poeme și poeme scurte (inclusiv hayku-uri), distihuri și „poeme într-un vers”, piese de teatru, proză-romane, viziuni de artă plastică (desen, grafică, pictură, sculptură) – în toate adevărându-se atent observator al faptului rar și original, ne-or-di-nar, singular și neobișnuit; altfel zis, al actului unic, deoarece, „ca toată lumea poate fi oricine” (axioma lui de căpățîi), iar cuvîntul, ce urmează a contribui la elaborarea creației ca de meșter mereu neîmpăcat cu ce a reușit (o carte de poezie din 1974 – vreo 40 de ani trecuți – și-a intitulat-o „Neîmpăcatul meșter”); se cuvine ales (cuvîntul) cu extraordinară grijă, încît – se destăinuie Domnia Sa în scurtuța stihuire de „Pauză lungă” – îi *e teamă de cuvinte/ ca de ceva fragil/ ori nespus de fierbinte*; neordinar-șocante fiind chiar și titlurile unor opere ca: „Moara cu plăcinte” (adică una care, măcinînd grîu, scoate pe ulucul de la pietrele morii nu făină, ci plăcinte); sau: „Mamutul în frigider”, „Au vrut melcii să se bată”, „Mortul cu un ochi deschis”, „Cînd pe morți îi strîng pantofii...” etc.

În tot ce crează, comunicînd verbal și pictural, Iulian Filip insuflă dragoste, căldură, ocrotire și bunăvoință față de om, de casa și copiii acestuia.

Una dintre poezioarele sale (de 4 versuri) începe cu sintagma folclorică-vers *Era odată ca nicodată*. Ascultătorul sau cititorul vrea să afle: cine/ce era odată? Un moșneag? Un împărat? Un balaur? (Pentru că așa ceva aflăm după enunțul basmic *era odată ca nicodată*.) Nu! Nici babă și moșneag, nici vreun împărat sau zmei și balauri, nici munte cu gură de foc, nici heleșteu cu draci. Era... *o rochiță*. Atît de simplu și neobișnuit – nici măcar o ființă, ci... obiectul *o rochiță*. Ei și – cum o să continue fabula poeziei, că nu mai seamănă a folclor? Poetul a găsit să o dezvolte cu: *și rochița avea o fetiță...* Cum adică? Poate invers, cum zice „toată lumea”, că fetița avea o rochiță. Nu! Poetul, neordinar, își continuă frumos povestea: *dar ce leneșă mai era rochița...* Vai, cum se poate să zicem că o rochiță este leneșă? Ba da, stăruie zîmbind cu tîlc poetul, pentru că rochița *nu spăla niciodată fetița!*

Și e toată poezia. Na-ți o bună – rochița să-și spele fetița! Im-po-sibil!!!

Ce gîndește mica ascultătoare de la creșă sau cititoarea-fetiță? – un singur lucru: să nu aștepte serviciul cuiva, singură să se îngrijească de curățenia sa, de propriile hăinuțe.

Așadar, stimați elevi și liceeni prezenți și Domniile Voastre în această impunătoare sală de Academie [unde avu loc omagierea poetului] (și printre voi, cred, poeți în devenire), original și frumos, cu nerv comic, educativ și fără dădăceala mamei, a educatoarei, a copiilor de aceeași vîrstă, *fetița* micuței poezii e în rînd cu învingătorul zmeilor, a vrăjitoarelor și Necuraților din povestea cu începutul *a fost odată ca nicodată*.

* Neordinar, însă nu haotic și incult-prost-modernist, ci urmînd o logică a firescului și frumosului.

Cu toate că poetul Iulian Filip nu are faima de scriitor comic sui-generis (a unui Caragiale, Topîrceanu sau Cărare, Tarlapan), multe sale volume de poezii sînt bogat împănate cu piese amuzante pentru cititori de toate vîrstele (răsfoiți-i volumele: *Hulub de poștă*, *Fir de nisip*, *Dansul timizilor*, *Mergătorul*, *Semințele mărului oprit*, *Elegia dramatică a golului*, *Păjuriță pajură* etc.).

De uimitoare nuanțări comice au parte multe dintre creațiile iulianfilipene (vom aduce cîteva exemple).

Primul: o nouă formă de muncă agricolă în comun (de după sovieticul kolhoz) la începutul veacului XXI, arenda, i-a sugerat poetului neordinar Iulian Filip un registru-poem de trepte coborîtoare în istorie, cert patriotice, cu adieri de simțire comică – de la amuzant-incident (Arendăm, dacă se poate,/ pentru veșnicii/ văile acestea toate,/ coastele cu vii, // coastele cu cimitire,/ cu toți morții vechi,/ vrednicii de pomenire/ într-un lung priveghi), cu ironie și sarcasm (Arendăm, de-i cu puțință,/ și-oleacă de munte/ cu vechi brazi din vechi credințe,/ știutori de multe. // Și de nu-i vreo supărare,/ arendăm pe veci/ o ieșire către mare,/ către-adîncuri reci, // către larguri cu catarguri,/ ce-ar albi cu vise,/ că le ducem tot șiraguri/ în dureri închise...), atingînd ridicolul tragic al realității cu fragmente-„bucăți” de hartă a neamului de sub același cer (Arendăm, dacă se poate,/ vechile cetăți / și un cer de peste toate / hărțile-n bucăți), încheind consolator, nostim-înțelept, cu programul-misiune a succesorilor aceluiși neam astăzi – familie cu familie în căutare de întregire a hărții fragmentate, a integrității fostei moșii, pentru a fi „iar dintr-o bucată” (Mai plătim încă o dată/ pentru cîte-am fost,/ să fim iar dintr-o bucată,/ din același rost) („Arendă de familie”); coborîtoarele trepte prefigurînd pilonii unei creații lirice de înaltă și adîncă sensibilitate națională.

Alte pilde. Între fenomenele epocii recente se înscriu și neliniștea părinților cu fecior „în Regatul Unit,/ fiica în Italia,/ nepoții cu vise de ducă în alte geografii”, cît mai departe de pragul moșiei părintești („Insomnie transfrontalieră la Filippona”), precum și „nunțile departe de casă”, „peste mări și peste țări”, cu mirese „fără tată alături,/ fără mamă...”. Nostalgic-ilariant și cu note comice de subtext evocă poetul frumoasele nunți de la baștina moldoveană a unei mirese italianizate. Acolo, între străini aflînd-o tatăl ei avansată intelectual, dar „slabă, ca-n revistă” (delicată imagine!), îi zice după canonul folcloric de acasă:

*Draga tatei miresuică,
spui că
bun mai e coconul mire
și familia în care
ai intrat pe ușa mare,
deschisă larg de iubire.
Dacă-i bun și
dacă-i bine,
unde-i carnea de pe tine?
Că ești slabă, ca-n revistă,
dar ții nasul în batistă...*

(„Nuntă peste mări și țări”)

De structură totalmente folclorică, piesa „Colindători” a autorului-poet și etnolog nuanțează popular-comic aparenta egalitate valorică a noțiunilor „palat” și „bordei”, remarcând, ca printre altele, că domnului din palat îi este mai drag batimentul său decât bordeiul unui sărman, al unuia care câștigă ceva, puțin, și din colindat; fiecărui dintre sărmani însă, privind afară „din geamul bordeiului/ de din umbra teiului”, mult i-i drag orișice om, fie unul cu palat, fie altul cu bordei; orișicine îi este un domn.

Ghiontul comic (o glumă, o „virgulă” ironică) nu-i lipsește poetului nici în versurile mai „domestice” (pro domo sua): de dorul omului drag, zice, „de la Glasgow pînă-n Chișinău,/ am schimbat , să știi [!], trei avioane” („Spre casă”), „sfîșietor”-ul dor de ființa dragă îl „ține-n cer”, pe aripi de avion, la „9 000 de metri înălțime” („Tot felul de aripi”); aflați în sfîrșit împreună, în Piața San Marco din Veneția – altă belea – „Scoaterea grijulie a ochilor”: – *Uite asta!.. Vezi aceea! / Ia privește! Ai văzut? / ...M-a înnebunit femeia – / văd prin ochiul ei mai mult.*

Eseistic și mai pe scurt, punctăm și alte profiluri de creativitate filipeană.

În poezia-întrebare folclorico-mitologică „Nuntă în iulie” apare o copilă-adolescentă în rol de paparudă: *E mireasa cui/ cea care urcă în cer/ din flori peste flori?*

Versul folcloric *Sărmana inima mea* e contrapunctul poemului deloc folcloric, unul modern, „De ce mă doare inima?”.

Cu început narativ popular: *Creștea o floare pe un câmp frumos* este poemul cinstirii gingașiei, a candorii și frumuseții florii, asemănătoare unei dragi nefericite copile („Să ocrotim petala din album!”).

În albumele *scrise* ale tineretului de la țară aflăm versul popular: „Într-un coș cu viorele/ cîntă... două păsărele” – un tablouș cu nouă păsărele... (apropo, multe lucrări filipene, și în vers, și ca desen, au mărimea unor mici bijuterii; de aceea am zis „un tablouș”); unul cu nouă păsărele, acestea ajunse în cerul verziu de înalt căpucene roșioare în penat albiu, compătîmind și deplîngînd oamenii, parcă zicîndu-le: „Of, sărmana omenică!.../ Ea nu poate fa’ nimică,/ nici cît face-o turturică,/ neavînd aripi ca noi” („Păsări privindu-ne din cer”).

De sorginte folclorică sînt și poeziile numite „ecuații elementare” de „verb esențial”: *Dai/ ce ai/ și ai/ ce dai* – una, alta: *Ți se dă/ cît poți lua,/ cît poți duce/ altora* și a treia: *Ai/ ce dai; dai/ – ai*; aceste „ecuații” fiind prezente și în desenele autorului „algebrist” (școala superioară o începuse cu studii de matematică).

Cititorul-privitor află opere iulianfilipene care expun în aceeași lucrare pictură și poezie („Un an cu trădările toate – 2005”, „Clepsidra măsoară nisipul pustiei” ș. a.).

Ca pictor Iulian Filip nu admite genul de natură moartă – obiectele statice (case, plante, flori) sînt vii, cu suflet, cu sentimente; sînt vietăți povestitoare. În imaginea „Casa chefliului” – nici urmă de om *chefliu*, dar căsuța însăși e asemenea omului cu chef, cu acoperișul-căciulă nițel pe-o parte, ca pe-o ureche. În altă pictură – „Casa aproape uitată”, aceasta, încet-neauzit, suspină de mare înstrăinare.

Cinci „Lalele-lumînărele” ca de pădure, trainic ancorate în sol, apar în pictură forțate să meargă undeva spre dreapta (și ale lui Nichita Stănescu, desenate, tot cinci plântuțe, pare-se de baltă, energic desprinse din sol, aleargă undeva spre sfînga).

Nespus de scumpă oricui căsuța-cuibușor, în pictura „Ocrotește-te, omule!” apare protejată cu ambele palme ale mâinii omului, unul cu puternice rădăcini; pe un fundal de culoarea focului întrezărindu-se, negre, două turnuri gemene, zgârie-nori, ca cele din Statele Unite ale Americii (înaintea distrugerii lor de forțe criminale). Ocrotiți-vă deci oameni ai planetei!

Un desen filozofic-popular: lângă o cruce de mormînt crește un pom, completînd cu viață pămîntească singurătatea celui îngropat, poate că demult uitat în lumea vie, mort a cărui vîrstă se adaugă, an cu an, sub ochii rădăcinilor scumpului frate-copac.

Altele dintre neordinare-fracante momente – în comedia „Care-s sălbaticii?” (jucată zece ani de acum la teatrul „Satiricus”), printre eroi aflăm și nume reale, ne-fictive, de personalități bine cunoscute în spațiul prutonistean, ca entuziastul culturii populare autentice *Andrei Tamazlîcaru*, în piesă – fictiv-artistic e în rol de director al Academiei de Folclor; prezent în piesă chiar și – culmea! – „*folcloristul Iulian Filip*”; în amuzanta piesă „Premiul Nobel pentru semănătorii reduși” – un secerător de grîu recită o poezie ad hoc muncii efectuate – citez – „a lui *Vasile Romanciuc*”.

Neordinar, glumeț-șarjat, își desenează Iulian Filip autoportretul – cu vigilenții ochi-peștișori (el, omul dornic de/priceput la pescuit) și cu fața, zugrăvită ca pe un perete, cu păsări exotice.

Total neordinar, folcloric și mitologic însă, își prezintă Iulian Filip, „ca neoamenii”, autograful numelui: cu picioare de aborigen voinic, sîni ca de femeie și cap de pasăre măiastră (astfel își semnează cărțile dăruite, aidoma iscălește cică și la ridicarea lunară a pensiei).

Multe dintre creațiile valorosului autor „anormal” (citiți: neordinar) sînt cunoscute și în rostirea altor limbi – engleză, franceză, italiană,/ spaniolă, niponă, bulgară,/ maghiară, georgiană, sîrbă,/ rusă, ucraineană, lituaniană,/ turkmenă, kirghiză. El însuși a tradus, pe alții, din rusă și italiană. Nu ne îndoim, această listă cu *l-au tradus – a tradus* va continua.

Înaintat cîtva prin anii vieții, poetul „cu ochi de om tîrziu”, bine cunoscînd că „lumea cu flori mai multă-i/ la mort – nu la viu” („Aniversări, înmormîntări...”), la un ceas aniversar, își citește radiografic amicii-oaspeți: *Limpede vă văd cum mă priviți/ și-nțeleg cu ochi de om tîrziu:/ sincer mă iubiți și mă urîți,/ ca pe unul încă foarte viu* („Constatări de ziua nașterii”). Ce fi-va mîine, la ceasu-i „de mai puțin viu”, vom trăi și vom vedea (ar putea obține, admite el ironic, statutul acceptării *delicate*, așa cum simte că se apropie: *în pas mărunt, apăsât/ de tagma bătrînilor/ acceptați delicat* („Inevitabil [nu vă mai scuzați!]”), mai cunoscînd cu toții și vorba pidosnică-ilară, că *pe lume ca-ne-lu-mea lumea se ține* („Înțelegere tîrzie”).

Nu doar atît – acceptare delicată, Maestre; ceva mai mult, chiar mult mai mult, și fără a vă glumi.

Iar acum, în final – Achtung-atenție! Moș Costache Filíp, străbunelul *neîmpăcatului meșter*, ajunsese la 103 ani de viațuire, al nostru Filip are de abia 65 – de ce nu i-am ura din toată inima încă cel puțin 38 de ani, pentru ca, rotund-sănătos, vîrtos și prolific înzestrat cu talent ca acum, să ajungă (poate și să întrecă, treaba lui) etatea străbunelului?

VICTOR CIRIMPEI
Institutul de Filologie
(Chișinău)